

מוכנות הצבא - ניתוח מושגי

והתעשייתית וכדומה.

חוסר מוכנות צבאית של מדינה הוא הפער שבין הביקוש להיצע של כוח צבאי. במילים אחרות: מוכנות הצבא היא היכולת להעמיד בזמן את הכוח הדרוש להשגת היעדים במלחמה.

המוכנות תלויה בתרחיש

מההגדרה שלעיל ברור שניתן לדבר על מוכנות צבאית רק בהקשר של תרחיש מלחמה קונקרטי. הצבא יכול להיות מוכן למלחמה מסוג אחד, אך לא להיות מוכן למלחמה מסוג אחר. לעולם לא יהיה הצבא מוכן לכל תרחיש אפשרי. כדי לשפר את מוכנות הצבא מנסים איפוא מתכננים צבאיים להעריך את אופיה של המלחמה הבאה. אולם עליהם תמיד לקחת בחשבון שבפרמטרים חשובים רבים תהיה המלחמה בסופו של דבר שונה מההערכות הראשוניות באשר לאופיה הצפוי.

הדרך המקובלת להתמודד עם בעיה זו היא באמצעות הנחת הנחות מחמירות באשר למאפייני המלחמה העתידית. זאת מתוך הנחה סמויה – שעלולה להתגלות במקרים רבים כתקוות שווא – שמוכנות לתרחיש חמור, יחסית, מבטיחה אוטומטית מוכנות לשלל של תרחישים אחרים, הנתפסים כחמורים הרבה פחות.

קטיגוריות של מוכנות

היצע הכוח העומד לרשות המדינה הוא במידה רבה פונקציה של זמן ההתרעה למלחמה. זאת משום שאם ההתרעה ניתנת זמן רב מראש, יכולה המדינה לבנות לעצמה יכולות צבאיות. לעוצמה צבאית יש מרכיבים רבים, וישנם הבדלים גדולים בזמן הדרוש לבניית כל מרכיב ומרכיב ולהבאתו לכלל כשירות מבצעית. למשל, פיתוחו של אמצעי לחימה עיקרי וקליטתו יכולים להשתרע על פני עשור ויותר, ואילו גיוסה של יחידת מילואים והפיכתה לכוח מבצעי לוחם עשויים להסתיים בתוך שעות ספורות. אנו מדברים איפוא על שתי קטיגוריות שונות של מוכנות: מבנית ומבצעית. המוכנות המבנית

מתייחסת לנושאים שעניינם מבנה הצבא, כגון בניית מסגרות לוחמות ותומכות לחימה, פיתוח ורכישה של אמצעי לחימה עיקריים ופיתוח תורות לחימה. המוכנות המבנית

קובעת את הפוטנציאל של הצבא, אולם את היכולת לממש פוטנציאל זה קובעת המוכנות המבצעית. זו מתייחסת לרמת המיומנות והמוטיבציה של המסגרות הלוחמות, לכשירות הטכנית של המערכות העיקריות, לגודל הפערים בין המצבות לתקנים בכוח אדם חיוני ובציוד עיקרי, לאורך הנשימה

מה ההבדל בין מוכנות מבנית של הצבא למוכנות מבצעית ומדוע קיימת סתירה בין פיתוח אמצעי לחימה מרכזיים לטווח הארוך לבין שמירה על כשירות המבצעית של יחידות לוחמות?

אל"ם משה שרביט

רקע

צה"ל – כמו כל צבא מודרני אחר – מתלבט בסוגיות רבות הקשורות לתחום המוכנות: איזה נתח מהתקציב העומד לרשותו להקדיש להתעצמות ואיזה נתח להקדיש לאימונים? אילו יחידות לאמן יותר ואילו פחות? מה גודלם של המלאים שראוי להחזיק במחסני החירום? מתוך נתח התקציב המיועד להתעצמות – כמה להשקיע ברכש מוצרים הקיימים "על המדף" וכמה בפיתוח מערכות מתוצרת עצמית, שיהיו מוכנות לשימוש בעתיד הרחוק? הדיון בסוגיות מרכזיות אלה שבתחום המוכנות סבל במשך שנים רבות מהעדרה של מסגרת תיאורטית ומושגית. אולם מאז תום המלחמה הקרה הופנה מאמץ מחקרי ניכר לתחום זה והניב מספר רב של מאמרים ושל ספרים. רבים מאלה עוסקים בדילמה הקשה המתמצית בכותרת "מוכנות או מודרניזציה?" אך גם בסוגיות תיאורטיות – מתודולוגיות, החורגות מההקשר המקומי. סוגיות אלה הן עיקרו של מאמר זה.¹

הגדרה

עיון במספר מקורות מוביל למסקנה כי הגישה היעילה ביותר לניתוחה של סוגיית המוכנות היא באמצעות מונחים השאולים מתורת הכלכלה. קונפליקט צבאי יוצר ביקוש לכוח צבאי. המענה שנותנת מערכת הביטחון הוא היצע של הכוח הצבאי הקיים למשך הקונפליקט. המדינה יכולה

להשפיע על הביקוש לכוח צבאי בדרכים שונות. למשל, היא יכולה לנקוט צעדים מדיניים שונים, שישפיעו על היקף הקונפליקט ועל משכו. המדינה גם יכולה לכוונת צבאיות עם מדינות אחרות, כך שחלק מהעול יוטל עליהן. היצע הכוח מוגבל מראש על-ידי נתוני היסוד של המדינה, כגון גודל אוכלוסייתה, רמת השכלתה, עושרה הכלכלי של המדינה, תשתיתה הטכנולוגית

מוסמר בחקר ביצועים.
ראש המרכז לניתוח
מערכות באג"ת

טיל נגד טילים "חץ"

(רמות המלאים) ולרמות הכוננות הפוטנציאלית של היחידות – האם הן מסוגלות לעמוד בזמני הכוננות הנדרשים. בדרך-כלל, כאשר מדברים על "מוכנות הצבא", מתכוונים למוכנות מבצעית. אולם חשוב לזכור שפער מוכנות בין צבאות עלול להיווצר לא רק ממחסור במוכנות מבצעית, אלא גם ממחסור במוכנות מבנית. אחת הדוגמאות ההיסטוריות המפורסמות ביותר לכישלון צבאי שנבע ממחסור מוכנות מבנית הוא כישלון של הצבא הפולני מול הפלישה הגרמנית בספטמבר 1939. כידוע, לא סבל צבא פולין ממחסור בכוח אדם, באימונים או במלאי מספוא לחיל הפרשים. הוא ניגף בקרב משום שהאמצעים ותורת הלחימה שלו היו נחותים מאלה שפיתחו הגרמנים. במילים אחרות: צבא פולין היה אולי מוכן מבצעית למלחמה, אך לא מבנית. דוגמא מובהקת נוספת היא תבוסת הצרפתים באביב 1940. במקרה זה לא הייתה לגרמנים עליונות באמצעי לחימה, אלא בתורת הלחימה. הפעלת השריון במרוכז במקום לפזרו בין יחידות החי"ר היא שהביאה לגרמנים את הניצחון המהיר.

מה בין מוכנות לכוננות

מילון המונחים של צה"ל נותן שלוש הגדרות למושג כוננות: 1. "יכולתם של גייסות ושל אמצעי לחימה להתחיל בפעולה מבצעית מייד עם קבלת הפקודה עקב סכנה צפויה או לפני משימה צפויה.

2. "דריכות מבצעית החורגת משגרת הפעילות.

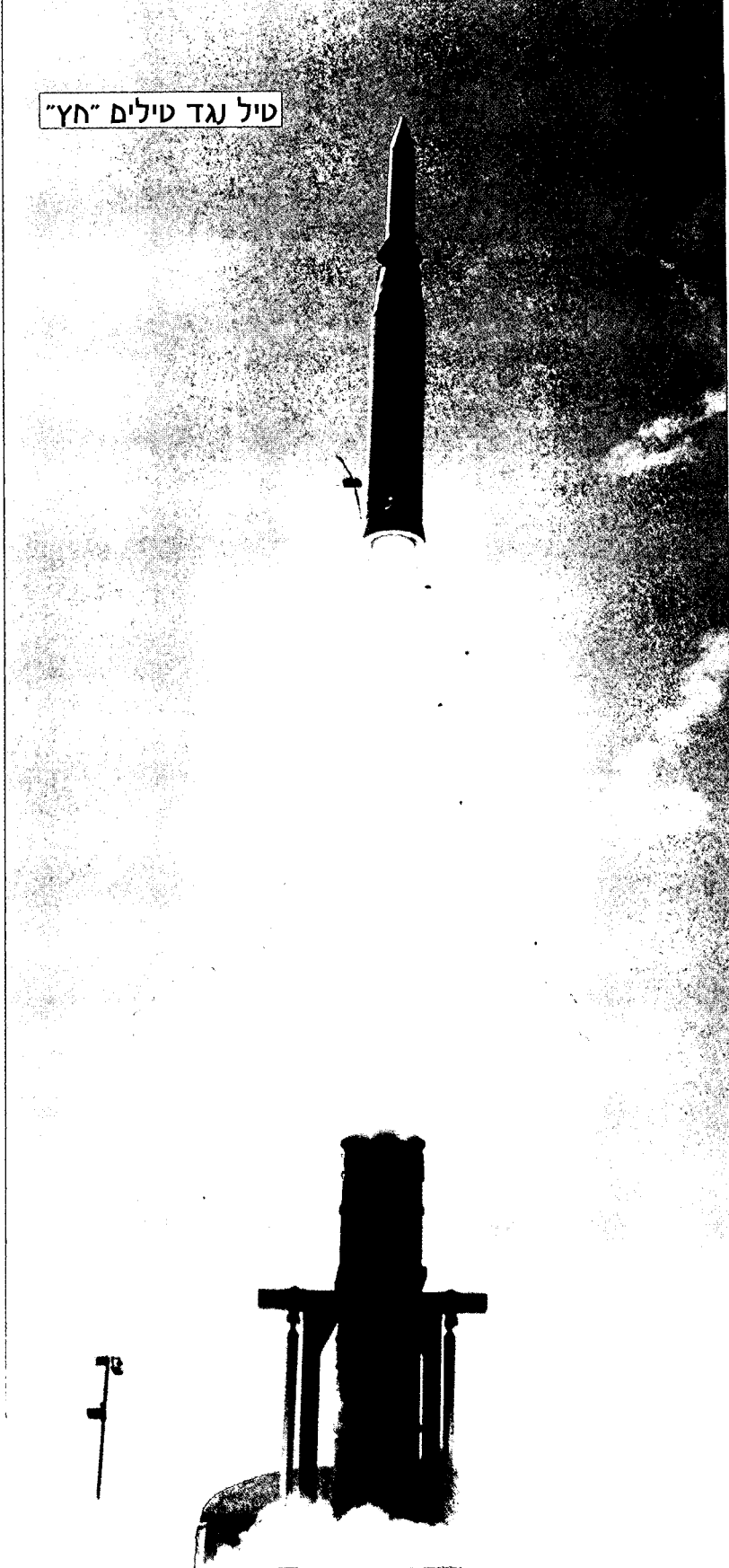
3. "כינוי לפרק הזמן שגייסות או אמצעי לחימה מוכנים לפעול עקב הכרזת כוננות".

המונח כוננות שם דגש על היכולת להתחיל לפעול תוך זמן מוגדר, בעוד שהמונח מוכנות מדגיש את היכולת הכללית יותר לעמוד במשימות ולהשיג הישגים. יחד עם זאת, יכולתה של יחידה לעמוד ברמות הכוננות הדרושות היא אחד ממרכיבי המוכנות המבצעית שלה. יחידה שאינה יכולה לעמוד בזמן הכוננות שהוכתב לה אינה יחידה מוכנה.

הדילמה הבסיסית של המוכנות

שמירה על רמה גבוהה של מוכנות מבצעית גוזלת משאבים, שאותם ניתן היה לנצל להגברת המוכנות המבנית. במילים אחרות: צבא, שנאלץ להיות כל הזמן ברמה גבוהה של מוכנות מבצעית, פוגע בסופו של דבר במוכנות המבצעית העתידית שלו, שכן היחידות ואמצעי הלחימה שהוא לא בונה היום יחסרו לו בעתיד. יתר על כן, שמירה על רמה גבוהה של מוכנות מבצעית גורמת לשחיקה מוגברת של הכוח וכתוצאה מכך מגבירה עוד יותר את היקף המשאבים הנדרש כדי לקיים אותה רמה של מוכנות מבצעית לאורך זמן. משמעות הדבר היא שללא הזרמה של תוספת משאבים מבחוץ מתרחשת פגיעה במוכנות המבנית. מכאן שהשאיפה הבסיסית בבניין הכוח לא צריכה להיות השגת מוכנות מבצעית מקסימלית, אלא להפך: הורדתה של רמת המוכנות המבצעית עד למינימום הנסבל על-ידי מקבלי ההחלטות. אומנם לחריגה כלפי מטה מרמת המוכנות המבצעית שנקבעה

אם ההתרעה ניתנת זמן רב מראש, יכולה המדינה לבנות לעצמה יכולות צבאיות

שמירה על רמה גבוהה של מוכנות מבצעית גוזלת משאבים, שאותם ניתן היה לנצל להגברת המוכנות המבנית

כשרמת האימון גבוהה, אך רמת המלאים נמוכה, או להפך? 3. חוסר הלינאריות של התפוקה כפונקציה של התשומות. העוצמה של חוסר הלינאריות מחריפה ככל שעולים בהיררכיה של היחידות: מחלקה, פלוגה, גדוד וכו' כתוצאה מהסינרגיה המובנית בארגון הצבאי.

מעבר לבעיות עקרוניות אלה ישנם קשיים רבים נוספים הקשורים בפעולות המדידה, דהיינו קשיים באיסוף הנתונים, אימותם וכו'. יכולות המדידה הן סבירות בתחום של רמות המלאי, רמות האיוש והכשירות הטכנית. תחום המיומנות הוא כנראה הבעייתי ביותר למדידה. כמו כן אין בידינו כלים אנליטיים טובים לניתוח יחסי ההתמרה (Trade-Offs) בין הפרמטרים השונים. (למשל: האם כדאי לוותר ברמת האימונים כדי להעלות את רמות המלאי).

למרות הקשיים האלה ברור שתעדופים מסוג זה נעשים כדבר שבשגרה על-ידי בוני הכוחות באשר הם. לכן אין ברירה אלא להיעזר במדדים מקורבים לניתוח סוגיות אלה – תוך הכרה במגבלותיהם מצד אחד ותוך ניסיון מתמיד לשפר את מתודולוגיית המדידה והשוואת החלופות מצד אחר.

הערות

1. ראו: Richard K. Betts, **Military Readiness: Concepts, Choices, Consequences**, The Brookings Institute זהו ספר יסוד חשוב העוסק בהיבט התיאורטי-מתודולוגי של סוגיית המוכנות.

יש משמעות חמורה, אך בניגוד למה שאולי מקובל לחשוב – גם חריגה כלפי מעלה אסור שתקרה, שכן היא תבוא תמיד על חשבון המוכנות המבנית בהווה או בעתיד.

בהקשר זה חשוב להעיר כי אין זה נכון לשמור את כל היחידות באותה רמת מוכנות. כך, למשל, יחידות הצפויות להיכנס לקרב בפתיחת המלחמה צריכות להיות ברמה גבוהה יותר של מוכנות מבצעית מאשר יחידות הצפויות להיות מוטלות למערכה רק כמה ימים מאוחר יותר. יחד עם זאת אין הרבה טעם להחזיק יחידות הנמצאות הרבה מתחת לרף המוכנות המבצעית, כך שבזמני ההתרעה הצפויים – ואפילו האופטימיים שבהם – לא תתאפשר העלאה של רמת המוכנות שלהן אל מעל למינימום הנתפס כהכרחי.

קשיים במדידתה של רמת המוכנות

מדידה של עוצמה צבאית היא תמיד סוגיה בעייתית. מדידה של רמת המוכנות – ובמיוחד המוכנות המבצעית – היא בעייתית במיוחד. הבעיות המרכזיות הכרוכות במדידה זו הן כדלקמן: 1. הקושי בהגדרת מדדים ברורים של תפוקה. קשה מאוד למדוד את רמת מיומנותו של כוח האדם, וקשה עוד יותר למדוד את רמת מיומנותן של היחידות. המדדים הם בחלקם הגדול – ואולי אף ברובם – מדדי תשומות ולא מדדי תפוקות: שעות טיסה, שעות מנוע, ימי אימון וכו', שהקשר בינם לבין המיומנות הוא בעייתי.

2. ריבוי מדדים. המוכנות המבצעית כוללת מספר לא קטן של מרכיבים, שהחשיבות היחסית של כל אחד מהם אינה ניתנת למדידה. למשל, לא ברור באיזה מצב הצבא מוכן יותר:

